

การพิจารณาข่าวลวงตามหลักเกสปุตติสูตร
The Consideration of Fake News
by Using Kesaputti Sutta's Principle

(Received: Feb 5, 2020 Revised: Dec 10, 2020 Accepted: Dec 20, 2020)

พรพิมล จอโกชาอุดม¹

Pornpimol Jorphochaudom

พระมหาทิเดช สติวโร (สุขวัฒนาวดี)²

Phramaha Adidej Sativaro (Sukwattanawadee)

พระครูปลัดเจริญ วฑฒโน³

PhrakhuPalad Charoen Vaddhano

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันนี้ข้อมูลข่าวสารมีความสำคัญมาก อย่างไรก็ตาม ข้อมูลข่าวสารเหล่านี้มีทั้งข้อมูลที่เป็นจริงและไม่จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องของข่าวต่าง ๆ ในปัจจุบันจะพบทั้งข่าวจริงและข่าวปลอม ดังนั้น เมื่อได้รับข่าวต่าง ๆ มาแล้วสิ่งที่สำคัญประการแรกคือ การพิจารณาข่าวเหล่านั้น ให้ดีเสียก่อนว่าเป็นข่าวจริงหรือข่าวลวง หลักเกณฑ์ในการพิจารณานี้ พระพุทธศาสนาได้ให้แนวทางไว้จาก “เกสปุตติสูตร” ในบทความนี้ได้วิเคราะห์หลักเกสปุตติสูตร แล้วสรุปเป็นแนวทางในการพิจารณาข่าวลวง เป็น 4 ขั้นตอนคือ (1) ใช้หลักความเชื่อ 10 ประการ

¹นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

²อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากเกสพุดติสูตรในการพิจารณาข่าวต่าง ๆ โดยยังไม่รีบปลงใจเชื่อในข่าวนั้น ๆ ก่อน (2) พิจารณาด้วยหลักโยนิโสมนสิการว่า หากเชื่อในข่าวนั้น ๆ หรือหากมีการดำเนินการตามที่ข่าวนั้นแนะนำแล้วจะก่อให้เกิดกุศลหรืออกุศล (3) พิจารณาด้วยหลักปรโตโฆสะโดยการสอบถามทวนความกับผู้รู้ท่านอื่นเป็นความเห็นที่สอง ความเห็นที่สาม ฯลฯ เพื่อการได้รับข้อมูลหรือความเห็นเพิ่มเติม (4) ใช้ประสบการณ์ชีวิตที่ได้สะสมมาตลอดชีวิตช่วยกลั่นกรองข่าวสารนั้น ๆ พิจารณาร่วมกับข้อมูลและความเห็นที่ได้มาจากการโยนิโสมนสิการและปรโตโฆสะตามข้อ (2) และข้อ (3) อีกครั้งหนึ่งก่อนการตัดสินใจว่า ข่าวนั้นเป็นข่าวจริงหรือข่าวลวง

คำสำคัญ: การรู้เท่าทันสื่อ การพิจารณาข่าวลวง หลักเกสพุดติสูตร

Abstract

Nowadays information is valuable and important. However, there is both true and fake information; especially news, people always encounter both real and fake news. Therefore, whenever receiving any news, it is necessary to consider whether it is true or fake news as the first priority. Buddhism has criteria for considering this by using guidelines from “Kesaputti Sutta”. In this article, analyzing the Kesaputti Sutta’s principle was done, and the result reveals the guidelines for considering fake news in four steps: 1) Using 10 principles of Kesaputti Sutta to consider that news first, 2) considering with the principle of Yonisomanasikara if believing that news or doing any action according to the news will lead to merit or bad deeds, 3) considering with the principle of Paratoghosa by consulting with other experts as a second opinion, third opinion, etc. to receive more information and additional comments, and 4) using experiences that have been accumulated throughout your life to help filter the news, together with the informational and opinions obtained from the Yonisomanasikara and Paratoghosa as stated in items 2) and 3) again before deciding whether it is true or fake news.

Keywords: Considering fake news, Dealing with fake news, Kesaputti Sutta’s principle

บทนำ

ข้อมูลข่าวสารถือเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญของบริษัท แม้แต่ประเทศชาติเอง ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ก็นับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญชนิดหนึ่ง บริษัทธุรกิจขนาดใหญ่หลายบริษัทเช่น Facebook สามารถนำข้อมูลหรือข่าวสารที่มีอยู่มาใช้ทำประโยชน์สร้างรายได้อย่างมหาศาลให้กับบริษัท ปัจจุบันเรียกได้ว่าเป็นยุคสมัยของข้อมูลข่าวสาร ผู้ใดมีข้อมูลข่าวสารมากกว่าผู้อื่น หรือมีข้อมูลข่าวสารก่อนผู้อื่น ผู้นั้นจะได้รับชัยชนะไม่ว่าจะเป็นทางธุรกิจ เศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลข่าวสารเหล่านี้มีทั้งข้อมูลที่เป็นจริงและไม่จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของข่าวต่าง ๆ ในปัจจุบันจะพบทั้งข่าวจริงและข่าวปลอม ตัวอย่างเช่น ในช่วงเวลาเดือนธันวาคม 2561 มีข่าวลือที่ถูกแชร์ในโลกโซเชียลระบุว่า “ข่าวด่วน จากกรมอุตุนิยมวิทยา ไม่เคยมีพายุกรณ์แบบนี้มาก่อนในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา คลื่นความหนาวจะแผ่ปกคลุมประเทศไทยทุกภาค ตั้งแต่ 24.00 น. คืนนี้เป็นต้นไป” จนต้องมีการออกข่าวชี้แจงโดยกรมอุตุนิยมวิทยายืนยันว่า ข้อมูลดังกล่าวไม่เป็นความจริง และทำให้ประชาชนเข้าใจผิด และขอชี้แจงเพิ่มเติมว่า ในระยะที่ผ่านมาบริเวณความกดอากาศสูงที่ปกคลุมประเทศไทยตอนบนมีกำลังอ่อน ทำให้บริเวณดังกล่าวมีอุณหภูมิที่สูงขึ้น อากาศมีความชื้น และมีหมอกหนาบางพื้นที่ (ดับฝันคนรอหนาว อุตฯฯ แจงข่าวลวง อุณหภูมิลดฮวบ, 2561, ออนไลน์)

ปัจจุบันการสื่อสารข้อมูลข่าวสารมีหลายช่องทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งจะมีทั้งข่าวสารข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริง ข่าวที่เป็นจริงบางส่วนหรือไม่เป็นจริงทั้งหมด เช่น ข่าวปลอม ข่าวลวง ข่าวที่ใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อ ในส่วนของข่าวปลอม ข่าวลวง (Faked News) นั้นเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่สร้างความไม่สงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเปรียบเหมือนมีการทำสงครามกันทางจิตวิทยา ด้วยข้อมูลข่าวสารในโลกของดิจิทัลหรือไซเบอร์ (Psychological Cyber Warfare) โดยการใช้อ้างอิงหรือ

ข่าวสารอันเป็นเท็จ ข่าวปลอม หรือข่าวลวงบางครั้งใช้วาทีสร้างเกลียดชัง (Hate Speech) กรณีของประธานาธิบดีทรัมป์ที่ชนะการเลือกตั้งนั้น เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในการใช้ข้อมูลข่าวสารทางโซเชียลมีเดียเพื่อการเอาชนะกันในการเมือง ทุกวันนี้ข้อมูลข่าวสารจากทางโซเชียลมีเดียมีผลกระทบต่อสังคมมาก ทำอย่างไรเราจึงจะสามารถปรับเปลี่ยนสังคมจากสังคมฐานความเชื่อเป็นสังคมฐานความรู้ที่สามารถวิเคราะห์ วิจัย แยกแยะ ค้นคว้าหาความจริง สำหรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ปัจเจกบุคคลได้รับมา

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า เมื่อได้รับข่าวสารแล้ว สิ่งที่สำคัญประการต่อมาคือ การพิจารณาข่าวเหล่านั้นให้ดีเสียก่อนว่าเป็นข่าวจริงหรือข่าวลวง หลักเกณฑ์ในการพิจารณานี้ พระพุทธศาสนาได้ให้แนวทางไว้จาก “เกสปุตติสูตร” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 20, 66, น. 255 - 263)⁴ ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยการพิจารณาให้ดีเสียก่อนที่จะเชื่ออะไรลงไป ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาว่า จะสามารถนำหลักเกสปุตติสูตรมาพิจารณาข่าวลวงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้อย่างไร เพื่อเป็นแนวทางให้คนรุ่นใหม่ได้น้อมนำพระสูตรนี้ไปใช้อย่างกว้างขวางสืบไป

1. ข่าวลวง ข่าวปลอม ที่ปรากฏในสังคมไทย

สังคมไทยในปัจจุบันได้สัมผัสกับข่าวประเภทต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีทั้งข่าวจริงข่าวลวง ถ้าเป็นข่าวจริงก็จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ได้รับข่าวนั้น แต่ถ้าเป็นข่าวลวงหรือข่าวปลอมอาจก่อให้เกิดภัยหรือผลเสียต่อผู้ที่ได้รับข่าวนั้นได้ จึงนับได้ว่า ข่าวลวงหรือข่าวปลอมเป็นมหันตภัยเงียบที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

4 พระไตรปิฎกที่ใช้อ้างอิงในงานวิจัยนี้คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีข้อกำหนดดังนี้ตัวเลขแรกในวงเล็บ หมายถึง เล่มที่, ตัวเลขที่สอง หมายถึง ข้อที่, ตัวเลขที่สาม หมายถึง หน้าที่, จากตัวอย่างนี้คือ พระไตรปิฎกเล่มที่ 20 ข้อที่ 66 หน้าที่ 255 - 263.

กฎหมาย The Protection from Online Falsehoods and Manipulation Act ซึ่งเป็นกฎหมายที่ประเทศสิงคโปร์นำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่อง Fake News มีผลบังคับใช้ในวันที่ 2 ตุลาคม 2562 แล้ว กฎหมายดังกล่าวกำหนดให้ Online platforms ต่าง ๆ รวมถึง Social Networking, Search Engine และผู้ให้บริการรวบรวมข่าวทั้งหลายต้องทำการแก้ไขหรือลบทิ้งข่าวต่าง ๆ ที่รัฐบาลสิงคโปร์พิจารณาแล้วว่าเป็นข่าวลวงหรือข่าวปลอม หากบริษัทหรือหน่วยงานใดฝ่าฝืน มีกำหนดโทษค่าปรับหนึ่งล้านเหรียญสิงคโปร์ และสำหรับเอกชนรายใดทั้งที่อยู่ในประเทศหรือนอกประเทศ หากฝ่าฝืน มีกำหนดโทษเป็นค่าปรับ 60,000 เหรียญสิงคโปร์หรือถูกจำคุกเป็นเวลา 10 ปี (Ashley Westerman, 2019) จากตัวอย่างในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่าต่างประเทศให้ความสำคัญกับข่าวลวง ข่าวปลอมเป็นอย่างมากจนต้องออกเป็นกฎหมายมาบังคับใช้ ทั้งนี้เพราะข่าวลวง ข่าวปลอมเป็นมหันตภัยเงียบที่เกิดขึ้นในสังคม สำหรับประเทศไทยมีข่าวลวงเกิดขึ้นมากมาย เช่น ข่าวลวงเกี่ยวกับการเตือนภัยพิบัติ ข่าวลวงที่กระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ การหลอกลวงให้ลงทุน การขายสินค้าอันตรายและผิดกฎหมาย สิ่งเหล่านี้เป็นมหันตภัยเงียบซึ่งทางรัฐบาลก็เริ่มตระหนักในเรื่องนี้และได้มีการประชุมหารือเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาข่าวปลอม (Fake News) โดยเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2562 นายพุทธิพงษ์ ปุณณกันต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เปิดเผยในการประชุมหารือเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาข่าวปลอม (Fake News) ว่าเป็นการเร่งรัดนโยบายด้านการส่งเสริมความมั่นคงทางด้านดิจิทัล มุ่งเน้นด้านการเผยแพร่ข่าวสารที่ถูกต้อง โดยกล่าวว่า

“ด้วยปัจจุบันพฤติกรรมกรรมการบริโภคข่าวสารของพี่น้องประชาชนเปลี่ยนแปลงจากยุคก่อนสมัยก่อนมาก ประชาชนใช้เวลาในการเข้าถึงข่าวสารได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว จากสื่อออนไลน์ช่องทางต่าง ๆ กระทรวงดิจิทัลฯ ตั้งใจบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจะตั้งคณะกรรมการโดยมีตัวแทน

จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องภายใน 1 สัปดาห์ เพื่อทำงานและศึกษาถึงกรอบแนวทางการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับ พรบ. กฎหมายต่าง ๆ ที่แต่ละหน่วยงานถืออยู่ เพื่อผลักดันให้เกิดศูนย์เฟคนิวส์เซ็นเตอร์ (Fake News Center) อย่างเป็นทางการภายใน 3 เดือนหลังจากนี้ ซึ่งผมเชื่อว่าศูนย์ฯดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อพี่น้องประชาชน เพราะปัจจุบันมีความเข้าใจผิด กระแสข่าวลวงเกิดขึ้นต่อเนื่องทุกวัน ส่งผลกระทบต่อประชาชนมาโดยตลอด” (Workpoint News, 2562, ออนไลน์)

แม้ว่ารัฐบาลจะมีการดำเนินการบางส่วนเกี่ยวกับข่าวลวง ข่าวปลอมก็ตาม แต่ละบุคคลควรต้องพิจารณาหาทางป้องกันตนเองจากมหันตภัยอันเกิดจากข่าวลวง ข่าวปลอมที่แพร่ระบาดอยู่ในทุกส่วนของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวต่าง ๆ ที่มาจากสังคมออนไลน์ แนวทางในการป้องกันภัยจากข่าวลวง ข่าวปลอม ที่น่าสนใจมากแนวทางหนึ่งคือ แนวทางตามหลักเกสปุตติสูตร

2. เกสปุตติสูตร: การปลงใจเชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง

หากศึกษาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จะพบพระสูตรสำคัญพระสูตรหนึ่งชื่อว่า “เกสปุตติสูตร” ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่ชาวกาลามะ ในเกสปุตตินิคม ทรงสอนหลักความเชื่อ 10 ประการที่ว่า อย่ารีบร้อนปลงใจเชื่อ พร้อมทั้งสอนว่า หากปราศจากความโลภ ความโกรธ ความหลง มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงแล้ว ย่อมบรรลุความเบาใจ 4 ประการ ไม่มีโทษ ไม่มีผู้ติเตียน ไม่เป็นทุกข์ นอกจากนี้ยังสอนถึงธรรมที่ควรเข้าถึงด้วยว่าควรมีลักษณะอย่างไร จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญที่ปรากฏในเกสปุตติสูตร เพื่อนำมาประยุกต์ในโลกปัจจุบันที่เป็นยุคของเศรษฐกิจดิจิทัล โลกที่มีข้อมูลข่าวสารท่วมท้น โลกที่มีข่าวเท็จ ข่าวปลอม ข่าวลวงเต็มไปหมด

2.1 สารสำคัญของเกสปุตติสูตร

เกสปุตติสูตร เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่พวกกาลามะชาวเกสปุตตนิคมซึ่งมีความคับข้องใจในสมณพราหมณ์ทั้งหลายที่ต่างก็แสดงประกาศคติความเชื่อถือ ความคิดเห็นของตนแล้วกล่าววาทะกระทบกระเทียบ กล่าวดูหมิ่นกล่าวข่มคติความเชื่อถือ ความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้เกิดความสงสัยลังเลใจในสมณพราหมณ์เหล่านั้นว่า ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ พระพุทธเจ้าจึงทรงตอบคำถามพวกกาลามะชาวเกสปุตตนิคม ด้วยหลักการพิจารณาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ว่าอย่ารีบปลงใจเชื่อในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้รับฟังมาโดยทรงแสดงหลักการเกี่ยวกับความเชื่อ 10 ประการว่า

- 1) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
 - 2) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
 - 3) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
 - 4) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
 - 5) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ
 - 6) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান
 - 7) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
 - 8) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
 - 9) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
 - 10) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา
- (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 20, 66, 257)

สารสำคัญของเกสปุตตสูตรสามารถวิเคราะห์โดยแยกประเด็นหลักความเชื่อ 10 ประการเป็น 3 กลุ่มได้ดังนี้

ก) กลุ่มที่ 1 กลุ่มความเชื่อตามประเพณีและเสียงของคนส่วนใหญ่ ประกอบด้วย ข้อที่ 1 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา ข้อที่ 2 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา ข้อที่ 3 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ปัจจุบันประเด็นการฟังตามกันมา หรือการถือสืบ ๆ กันมา หรือการเล่าลือกันมานั้น มักจะนำมาส่งต่อ ๆ กันทางสื่อสังคม (Social Media) อันเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมอย่างมาก เนื่องจากส่วนใหญ่มักจะเป็นข่าวหรือเรื่องราวที่ไม่ค่อยถูกต้องตามความเป็นจริง หรือไม่เป็นจริง บางครั้งเป็นข่าวเท็จ ข่าวลวง หรือข่าวปลอม ยกตัวอย่างเช่น การปล่อยข่าวว่ามีระเบิดที่นั่นที่นี่ แล้วด้วยความหวังดีก็ส่งต่อ ๆ กันไป จนแพร่กระจายออกไปทั่ว จนทำให้สังคมเกิดความตื่นตระหนก เป็นต้น เรื่องทำนองนี้มีมาแล้วในอดีต ตัวอย่างในคัมภีร์ก็มีดังเช่น กรณีของพระเจ้าลิจงวี พระนามว่าภททियะเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ ภูฏาการศาลาปามหาวัน เขตกรุงเวสาลีและกราบทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับข่าวลือของสาวก ของพวกอัญญเดียรถีย์ที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้มียาและทรงรู้มยา ที่เป็นเหตุให้สาวกของพวกอัญญเดียรถีย์กลับใจ พระพุทธเจ้าตรัสสอนท่านภททियะ ว่าอย่าปลงใจเชื่อด้วยหลักความเชื่อ 10 ประการ พร้อมทั้งตรัสเรื่องธรรม ที่เป็นอกุศล อันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นธรรมที่มีโทษ ผู้รู้ดีเตียน เป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ จึงควรละธรรมเหล่านี้เสีย ส่วนธรรมที่เป็น กุศล อันได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นธรรมที่ไม่มีโทษ ผู้รู้สรรเสริญ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข พึงควรเข้าถึงธรรมเหล่านี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 21, 193, น. 283 - 289)

จะเห็นได้ว่าหากไม่รีบปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา หรือการถือสืบ ๆ กันมา หรือการเล่าลือกันมานั้น แล้วพิจารณาว่าเป็นกุศล หรืออกุศลตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน จะสามารถทราบถึงความจริง ตามความเป็นจริงได้อย่างแน่นอน

ข) กลุ่มที่ 2 กลุ่มความเชื่อตามคัมภีร์ และบุคคลที่น่าเชื่อถือ ประกอบด้วย ข้อที่ 4 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ ข้อที่ 10 อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าเป็นครูของเรา สามารถวิเคราะห์ ได้ดังนี้

บางครั้งตำราหรือคัมภีร์หรือแม้แต่สมณะที่เป็นครูของเรา หรือเป็นอาจารย์ของเรา หรือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของเราก็ผิดพลาด ได้ดังตัวอย่างย้อนรอยเหตุการณ์โศกนาฏกรรมช็อกโลก ที่บุคคลเพียงคนเดียว สามารถพูดเกลี้ยกล่อมให้คนเกือบหนึ่งพันคน ชาย หญิง และเด็ก ต้มยาพิษฆ่าตัวตายหมู่พร้อม ๆ กันได้ โดยย้อนหลังไปในปี ค.ศ.1978 ที่เมืองกายานา (Guyana) ทวีปแอฟริกา ลัทธิสังคมนิยมสุข “พีเพิลส์ เทมเปิ้ล (Peoples Temple)” ถูกก่อตั้งขึ้น โดย จิมส์ วอเรน โจนส์ “ปาปา” ของบรรดาผู้ให้ความศรัทธา ทุกอย่างเริ่มต้นขึ้นในปี ค.ศ.1950 ที่โบสถ์เล็ก ๆ แห่งหนึ่งในเมืองอินเดียนาโพลิส จากนั้นเมื่อมีผู้ให้การสนับสนุนมากขึ้น กลุ่มคนเหล่านี้ จึงย้ายถิ่นไปอยู่ที่เมืองซานฟรานซิสโก ในปี ค.ศ.1970 ซึ่งในเวลานั้น มีผู้ให้การสนับสนุน ชายที่ชื่อว่าจิม โจนส์ นับพันคน เข้าร่วมแล้ว สงบสุข สันติ เท่าเทียม เสมอภาค ความเป็นเจ้าของร่วมกัน และวาทศิลป์ อันเอกอุของ จิม โจนส์ ที่เคยถึงขนาดอวดอ้างว่ามีเงาของพระคริสต์ อยู่ในร่างของตัวเอง ทั้งหมดนี้ถูกพุดรอกหู ให้บรรดาสาวกได้รับฟังทุกครั้ง ในระหว่างการเทศนาสั่งสอน และเมื่อกำลังพลของผู้สนับสนุนเริ่มแข็งเกร่ง จิม โจนส์ จึงรวบรวมเงินจากบรรดาสาวก ไปซื้อที่ดินในดินแดนอันห่างไกล ที่เมือง “กายานา (Guyana)” ทวีปแอฟริกา เพื่อสร้างเมืองในฝัน โจนส์ ทาวน์ คือชื่อของเมืองที่ว่า ภายใต้ Concept คนจากหลายชนชั้น สามารถอยู่ร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข โดยไม่ถูกโจมตีจากชนชั้นที่เหลื่อมล้ำ การฆ่าตัวตายหมู่นี้ เริ่มต้นจากการเรียกบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหมดมารวมตัวกัน จากนั้น จิมส์ โจนส์ ได้สั่งให้มีการปรุยาพิษ ซึ่งเป็นเหล้าองุ่นผสมไซยาไนด์ขึ้น และเมื่อทุกคน ที่อยู่ในอาการสงบมารวมตัวกัน วาทกรรมที่นำไปสู่โศกนาฏกรรมฆ่าตัวตาย หมู่ครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์โลก จึงหล่นออกมาจากปากของผู้นำลัทธิ สังคมนิยมสุขว่า “หากเราอยู่อย่างสันติไม่ได้ เราก็มาตายอย่างสันติเถิด และนี่ไม่ได้เป็นการฆ่าตัวตายเพื่อตัวเอง แต่นี่เป็นการฆ่าตัวตายเพื่อปฏิวัติ และตายด้วยเกียรติอันสูงส่ง” (ทีมข่าวเฉพาะกิจไทยรัฐออนไลน์, 2560, ออนไลน์) เรื่องนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความศรัทธา เมื่อจิตเกิดความศรัทธา

แล้วขาดปัญญา ก็มีความรู้สึกที่ไม่จำเป็นต้องหาวิธีการใด ๆ มาพิสูจน์อีก และจะฝังจิตลงลึกไว้ในจิตใต้สำนึกไปตลอดโดยไม่มีการณ์โยนิโสมนสิการ เรื่องท่านองนี้ในอดีตก็เคยเกิดขึ้นมาแล้วดังกรณีของพระองค์สิมมาล ซึ่งเป็นบุตรนางพราหมณีชื่อมันตานี ถูกตั้งชื่อว่า อหิงสกะ เมื่อถึงเวลา เล่าเรียนศิลปะ พวกญาติได้ส่งเขาไปยังเมืองตักกสิลา อหิงสกะมานพนั้น เป็นผู้ที่มีปัญญาสมบูรณ์ด้วยวัตร ตั้งใจคอยรับใช้ ประพฤติเป็นที่พอใจ พุดจาไพเราะ จนเป็นศิษย์โปรดของอาจารย์ เพื่อน ๆ อิจฉาริชยา จึงไปยุยงอาจารย์ว่า องคุลิมาลคิดจะทำร้าย อาจารย์จึงคิดจะกำจัดองคุลิมาลเสีย โดยบอกองคุลิมาลว่า ถ้าจะสำเร็จวิชาต้องฆ่าคนให้ได้ 1,000 คนเสียก่อน องคุลิมาลจึงออกเดินทางฆ่าคน แล้วตัดนิ้วหัวแม่มือมาคล้องที่คอเพื่อให้จำได้ว่าฆ่าไปกี่คนแล้วด้วยเหตุนี้เอง อหิงสกะจึงได้รับสมญานามว่า องคุลิมาล อย่างไรก็ตาม เมื่อฆ่าจนครบ 999 คนแล้ว ได้มาพบพระพุทธเจ้า ด้วยคำพูดอมตะ ที่องคุลิมาลร้องขอให้พระพุทธเจ้าหยุดว่า “หยุดก่อนสมณะ หยุดก่อนสมณะ” และพระพุทธเจ้าตรัสว่า “เราหยุดแล้ว องคุลิมาล ท่านต่างหากจงหยุด” อันเป็นคำตรัสที่องคุลิมาลสงสัย ต่อเมื่อได้ฟังคำอธิบายแล้ว ทำให้องคุลิมาล เข้าใจคำว่าหยุด ได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาละการทำบาป ออกบวชเป็นภิกษุ จนบรรลุอรหัตตผล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 13, 347-350, น. 421-433)

จะเห็นได้ว่าแม้อาจารย์ของเราก็อาจผิดพลาดได้ ดังเช่นอาจารย์ของท่านองคุลิมาลที่สอนให้ไปฆ่าคนถึง 1,000 คนอันเป็นมิชฉาติฐิตี ท่านองคุลิมาลเองท่านปลงใจเชื่ออาจารย์โดยทันที ไม่ได้พิจารณาว่าเป็นเรื่องที่เป็นกุศลหรืออกุศลหากได้ทราบหลักความเชื่อ 10 ประการของพระพุทธเจ้ามาก่อน ก็คงไม่ต้องมาฆ่าคนเป็นจำนวนมากเช่นนี้ ขณะเดียวกันสาวกของผู้นำลัทธิสังคมอุดมสุขก็คงไม่ต้องมาสังเวชชีวิตด้วยศรัทธาในตัวผู้นำ หากได้มีการพิจารณาว่าเป็นเรื่องที่เป็นกุศลหรืออกุศลก่อนเช่นกัน

ค) กลุ่มที่ 3 กลุ่มความเชื่อตามกระบวนการวิคิด ประกอบด้วย ข้อที่ 5 อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ ข้อที่ 6 อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান ข้อที่ 7 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล ข้อที่ 8 อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว และข้อที่ 9 อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

การอนุমান หรือการคิดตรงตามแนวเหตุผล หรือเป็นไปตามทฤษฎีที่เคยคิดไว้ หรือดูรูปลักษณะแล้วน่าจะเป็นไปได้ นั้น บางครั้งก็ไม่เป็นไปตามกระบวนการที่คิด ตัวอย่างเช่น วิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชีย พ.ศ.2540 หรือเรียกทั่วไปในประเทศไทยว่า “วิกฤตต้มยำกุ้ง” เป็นช่วงวิกฤตการณ์ทางการเงินซึ่งส่งผลกระทบต่อหลายประเทศในทวีปเอเชีย เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2540 ก่อให้เกิดความกลัวว่าจะเกิดการล่มสลายทางเศรษฐกิจทั่วโลกเนื่องจากการแพร่ระบาดของวิกฤตทางการเงิน วิกฤตดังกล่าวเริ่มขึ้นในประเทศไทย เมื่อค่าเงินบาทลดลงอย่างมาก อันเกิดจากการตัดสินใจของรัฐบาลไทย ซึ่งมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี ประกาศลอยตัวค่าเงินบาท ตัดการอิงเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐ หลังจากความพยายามทั้งหมดที่จะสนับสนุนค่าเงินบาทเมื่อเผชิญกับการแผ่ขยายแบบเกินเลยทางการเงิน (Financial Overextension) อย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนขับเคลื่อนอสังหาริมทรัพย์ในเวลานั้น ประเทศไทยมีภาระหนี้สาธารณะ ซึ่งทำให้ประเทศอยู่ในสภาพล้มละลาย ก่อนหน้าการล่มสลายของค่าเงิน และเมื่อวิกฤตดังกล่าวขยายออกนอกประเทศ ค่าเงินของประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และญี่ปุ่น ก็ได้ทรุดตัวลงเช่นกัน ตลาดหลักทรัพย์ปรับตัวลดลง และรวมไปถึงราคาสินทรัพย์อื่น ๆ และทำให้หนี้เอกชนเพิ่มสูงขึ้น (“สาเหตุ...ต้มยำกุ้ง” วิกฤตการณ์ทางการเงิน, 2560, ออนไลน์) สาเหตุหลักประการหนึ่ง เพราะประเทศไทยขณะนั้นดอกเบี้ยในประเทศสูงราว 14-17% ต่อปี ในขณะที่ดอกเบี้ยเงินกู้ต่างประเทศถูกกว่าที่ประมาณ 5% ต่อปี ทำให้หลายคน

คิดด้วยตรรกะว่า กู้เงินต่างประเทศมาแล้วฝากธนาคารในประเทศที่มีความมั่นคง ย่อมได้กำไรส่วนต่างของดอกเบี้ยอย่างน้อย 9-10% หลายบริษัทและหลายคน คิดเช่นนั้น ดังนั้นเมื่อประเทศไทยลดค่าเงินบาทลงทำให้เกิดวิกฤตอย่างรุนแรง ทั้งประเทศลามไปถึงทั่วโลก เรื่องความเชื่อจากการอนุมาน ความเชื่อจากตรรกะนั้น มีมาแล้วตั้งแต่ในอดีต ดังตัวอย่างเช่นกรณีของพระปญฺจวักคีย์ซึ่งเคยอยู่ดูแลรับใช้ พระสิทธัตถะเมื่อครั้งยังทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาเป็นระยะเวลา 6 ปี การที่พระปญฺจวักคีย์ปลงใจเชื่อในตรรกะ ปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน ปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล ปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎี ที่พินิจไว้แล้ว และปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะที่น่าจะเป็นไปได้ เมื่อเห็นพระสิทธัตถะหยุดการบำเพ็ญทุกรกิริยา ก็เข้าใจเอาเองว่าพระสิทธัตถะ หยุดการบำเพ็ญเพียรแล้ว คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก คงไม่ตรัสรู้ได้แน่ โดยยังขาดข้อมูลที่สำคัญก่อนการตัดสินใจเชื่อ ยังขาดข้อมูล ว่าการบำเพ็ญเพียรนั้นมีสามทางด้วยกัน การบำเพ็ญอัตตกิลมถานุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นแนวทางหนึ่ง การบำเพ็ญ กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นอีกแนวทางหนึ่ง แต่การบำเพ็ญเพียร ในแนวทางทั้งสองมิใช่แนวทาง ที่จะบรรลุมรรคผลนิพพานได้ ไม่ใช่แนวทางของพระอริยะ ไม่ประกอบประโยชน์ แต่แนวทางที่จะก่อให้เกิดญาณ ทำให้เกิดความสงบ ทำให้เกิดความรู้ยิ่ง เป็นไปเพื่อการตรัสรู้ เป็นไปเพื่อพระนิพพานนั้น คือแนวทางที่สามมัชฌิมาปฏิปทา แนวทางพอดีไม่สุดโต่งเอียงเข้า ไกลแนวทางทั้งสองข้างต้นนั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 4, 12-24, น. 18-31) ด้วยเหตุ จากการขาดข้อมูลที่พอเพียงดังกล่าว แล้วพระปญฺจวักคีย์รีบปลงใจเชื่อ ด้วยตรรกะ รีบปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน รีบปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรง ตามแนวเหตุผล รีบปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว และรีบปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะที่น่าจะเป็นไปได้ ทำให้เกิด การตัดสินใจผิดพลาดอย่างมหันต์

จากการวิเคราะห์สาระสำคัญของเกสปุตติสูตร โดยการแยกวิเคราะห์เป็นสามกลุ่มดังกล่าวข้างต้น เป็นการแสดงให้เห็นผลของการรับปลงใจเชื่อโดยไม่ยึดหลักการเกี่ยวกับความเชื่อ 10 ประการ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงตามมาได้ในการตัดสินใจใด ๆ นั้น หากยึดหลักการ ในการละกิเลสและหลักการที่ควรเข้าถึงธรรม โดยการพิจารณาว่าเป็นโลภะ โทสะ โมหะ หรืออโลภะ อโทสะ อโมหะ ก็จะทำให้การปลงใจเชื่อใด ๆ มีความถูกต้องตามความเป็นจริง เกิดความเบาใจ 4 ประการ ก่อให้เกิดปัญญา ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ และเพื่อพระนิพพานในที่สุดหากพิจารณาจากผลที่ก่อให้เกิดปัญญาหรือแนวทางแห่งปัญญาแล้ว จะเห็นว่าเกสปุตติสูตร เป็นแนวทางแห่งปัญญาอย่างแท้จริงดังจะได้กล่าวต่อไป

3. วิเคราะห์การพิจารณาข่าวลวงตามหลักเกสปุตติสูตร

เกสปุตติสูตรมีประโยชน์ทางตรงคือ สอนให้อย่ารีบปลงใจเชื่อ ในหลักการเกี่ยวกับความเชื่อ 10 ประการ จะช่วยให้ไม่มึนงงายเชื่ออะไรง่าย ๆ การตัดสินใจที่สำคัญ ๆ ก็จะไม่ผิดพลาด ความเชื่อหรือศรัทธานี้เป็นพลังสำคัญ พลังหนึ่งในพละ 5 (ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา) สำหรับการดำเนินกิจการต่าง ๆ รวมถึงการปฏิบัติพัฒนาจิตเพื่อเข้าสู่มรรคผลนิพพาน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้มีความศรัทธาที่มึนงงายอยู่มาก ศรัทธาที่มึนงงายนี้กำลังทำหน้าที่แทนศรัทธาที่แท้จริง เกี่ยวกับเรื่องศรัทธาที่มึนงงายนี้ท่านพุทธทาส อินทปัญโญ ได้บรรยายไว้ว่า

ดูให้ดี ๆ ในโลกปัจจุบันทั่วไปนี้ ศรัทธาที่มึนงงาย กำลังทำหน้าที่แทนศรัทธาที่แท้จริง ที่นี้ก็คือ ที่กรุงเทพฯ ก็ดี ที่บ้านเมืองไหนก็ดี เขาก็ยังมีศรัทธาที่มึนงงาย มาทำหน้าที่แทนศรัทธาที่แท้จริง ถือศาสนากันแต่ปาก ในที่ประชุมก็พูดถึงศาสนา แต่การปฏิบัติมันมันไม่มี ยิ่งไปกว่านั้น ศรัทธาที่มึนงงายนั้นแหละ กลับมีอำนาจเหนือศรัทธาที่แท้จริง ความเล่าลือกันอย่างมึนงงาย

รับถือปฏิบัติกันมากกว่าที่จะมีศรัทธาที่แท้จริง ศรัทธาที่มงายกำลังคืบคลานเข้ามาสู่วงการปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ (พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาส อินทปญโญ), 2549, น. 56)

ศรัทธาที่แท้จริงคือ ศรัทธาที่ประกอบไปด้วยปัญญา หากบุคคลทั่วไปใช้หลักการเกี่ยวกับความเชื่อ 10 ประการในเกสบุตรสูตรนี้ก่อนที่จะเชื่อหรือมีความศรัทธาในสิ่งใด ๆ จะช่วยแก้ไขในเรื่องศรัทธาที่มงายให้ลดน้อยลงได้เป็นอย่างดี เป็นประโยชน์ที่เห็นได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ประโยชน์อีกทางหนึ่งของธรรมะจากเกสบุตรสูตรก็คือ ใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่า ข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับเข้ามานั้นเป็นข่าวสารที่ถูกต้องตรงความเป็นจริงหรือไม่ เป็นข่าวลวง ข่าวปลอม ข่าวเท็จหรือไม่

โดยทั่วไปคนที่บริโภคนั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งคือ ต้องการความรู้ ข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับหรือบริโภคเข้ามานั้นเป็นองค์ความรู้ชนิดหนึ่ง แต่ก่อนที่จะรับเข้ามาเป็นความรู้ติดตัวนั้นควรต้องพิจารณาก่อนว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือไม่ เป็นความจริงหรือไม่ ในการพัฒนาปัญญาของบุคคลทั่วไปมักเกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งปัญญา 3 ประเภท หรืออาจกล่าวได้ว่า แหล่งที่มาของความรู้หรือปัญญานั้นมาได้สามทางด้วยกันคือ

1. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากสุตะ ได้แก่ปัญญาที่คนทั่วไปจะพัฒนาขึ้นได้โดยต้องอาศัยสุตะ คือ เมื่อยังคิดเองไม่เป็น หรือคิดไปไม่ถึงมองอะไร ๆ ไม่ออก ไม่เข้าใจ ก็ต้องมีผู้แนะนำสั่งสอนบอกให้ เช่น มีท่านที่เรียกว่า เป็นกัลยาณมิตร อย่างพระพุทธเจ้า ท่านผู้รู้ครูอาจารย์ มาแนะนำชี้แจงอธิบาย จึงรู้เข้าใจยังความจริงได้ในระดับหนึ่ง อาจกล่าวสั้น ๆ ได้ว่า ปัญญาอันเกิดจาก ปรโตโฆสะ

2. จินตามยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากจินตะ ได้แก่การรู้จักคิด คือ เมื่อได้ความรู้เข้าใจในสุตะ เกิดมี สุตมยปัญญาจากการเล่าเรียนสดับฟังแล้วก็ฝึกโยนิโสมนสิการให้มองเห็นรู้เข้าใจกว้างไกลลึกรอบทั่ว ตลอดแยกโยงได้

ทำให้ก้าวต่อไปในการเข้าถึงความจริง และใช้ความรู้ได้อย่างได้ผล อาจกล่าวสั้น ๆ ได้ว่า ปัญญาอันเกิดจาก โยนิโสมนสิการ

3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากภาวนา คือการปฏิบัติบำเพ็ญ ทำให้เป็นให้มีขึ้นได้จริง โดยลงมือทำกับประสบการณ์ตรง หมายถึงปัญญาที่พัฒนาต่อจากสุดมยปัญญาและจินตามยปัญญาสองอย่างแรกนั้น คืออาศัยปัญญา สองอย่างแรกนั้น พัฒนาต่อไปด้วยการมนสิการ (หมายถึงโยนิโสมนสิการ) ที่ตัวสภาวะ จนเกิดปัญญาแจ่มแจ้ง จริงที่สำเร็จ เป็นมรรคให้บรรลุผล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2558, น. 59-61)

วิธีแห่งการได้มาซึ่งความรู้ที่สำคัญ คือ ความรู้จากปรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่น) และความรู้จากโยนิโสมนสิการ (ทำในใจโดยแยบคาย) ซึ่งนอกจากจะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้แล้ว ยังเป็นปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้น แห่งสัมมาทิฐิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 20, 127, 115) ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการมีความสำคัญ ต่อการพัฒนาปัญญามาก เป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ หากขาดความรู้จากสองแหล่งนี้ ก็ยากที่จะพัฒนา ต่อยอดความรู้ขึ้นไปจนถึงขั้นความรู้จริงตามความเป็นจริง

โยนิโสมนสิการเป็น ปัจจัยภายใน ส่วนปรโตโฆสะ เป็นปัจจัยภายนอก เมื่อใช้ประกอบกันจะทำให้เกิดความรู้เกิดปัญญา โดยปรโตโฆสะก่อให้เกิดสุดมยปัญญา และโยนิโสมนสิการก่อให้เกิด จินตามยปัญญา เมื่อนำทั้งสองปัจจัยมาใช้ร่วมกัน นำมาปฏิบัติภาวนา จะก่อให้เกิดภาวนามยปัญญา

หากพิจารณาจากเกสปุตตสูตร หลักความเชื่อ 10 ประการนั้น จะเห็นว่าเป็นแนวทางที่จะก่อให้เกิดปัญญา 3 กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มความเชื่อ ตามประเพณีและเสียงของคนส่วนใหญ่ ประกอบด้วย ข้อที่ 1 อย่างปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา ข้อที่ 2 อย่างปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา ข้อที่ 3 อย่างปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ และกลุ่มที่ 2 กลุ่มความเชื่อตามคัมภีร์ และบุคคลที่น่าเชื่อถือ ประกอบด้วย ข้อที่ 4 อย่างปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือ

คัมภีร์ ข้อที่ 10 อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรานั้น เป็นแนวทางการหาความรู้แบบปรโตโฆสะ กล่าวคือ เป็นการเรียนรู้จากการรับฟังผู้อื่น รับการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ เรียนรู้จากคัมภีร์ จากตำรา จากอาจารย์ เป็นการหาความรู้จากปัจจัยภายนอก ขณะที่กลุ่มที่ 3 กลุ่มความเชื่อตามกระบวนการวิคิด ประกอบด้วย ข้อที่ 5 อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ ข้อที่ 6 อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน ข้อที่ 7 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล ข้อที่ 8 อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว และข้อที่ 9 อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้ เป็นแนวทางการหาความรู้แบบโยนิโสมนสิการ กล่าวคือ เป็นการเรียนรู้จากการอนุมาน จากเหตุผล จากตรรกะ จากความคิดว่าเข้ากับทฤษฎีที่ตนพอใจ และจากความน่าจะเป็นไปได้ เป็นการหาความรู้จากปัจจัยภายใน จากสัญญาเดิมที่มีอยู่ จากทฤษฎีที่ตนถืออยู่และจากปัญหาที่ตนมีอยู่

อย่างไรก็ตาม ในเกสปุตตีสสูตร ได้สอนว่าอย่ารีบปลงใจเชื่อในความรู้ที่ได้มาทั้ง 10 จากหลักความเชื่อ 10 ประการนี้ แต่สอนให้พิจารณาเพิ่มว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เป็นโลภะ โทสะ โมหะ หรือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ซึ่งเป็นหลักการที่ดีที่ช่วยในการใช้โยนิโสมนสิการประกอบกับปรโตโฆสะได้เป็นอย่างดี ทำให้มีหลักคิดสร้างปัญญาที่เป็นสัมมา เป็นปัญญาที่ช่วยให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ภาวนามยปัญญา นั่นเอง

4. สรุป

เกสปุตตีสสูตรมีประโยชน์ทางตรง คือ สอนให้อย่ารีบปลงใจเชื่อในหลักการเกี่ยวกับความเชื่อ 10 ประการ จะช่วยให้ไม่มึนงงายเชื่ออะไรง่าย ๆ การตัดสินใจที่สำคัญๆ ก็จะไม่ผิดพลาด นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ที่สำคัญคือ ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาข่าวลวง ด้วยการพิจารณาตามขั้นตอนดังนี้

(1) ใช้หลักความเชื่อ 10 ประการในการพิจารณาข่าวสารใด ๆ โดยอย่ารีบปลงใจเชื่อ ให้พิจารณาข่าวนั้น ๆ ก่อน

(2) พิจารณาด้วยหลักการของโยนิโสมนสิการว่า หากเชื่อในข่าวนั้น ๆ หรือหากมีการดำเนินการตามที่ข่าวนั้นแนะนำแล้ว จะก่อให้เกิดกุศล หรืออกุศล หากก่อให้เกิดอกุศลหรือทำให้เกิดความหนักใจแล้ว ข่าวนั้น น่าจะไม่ควรเป็นข่าวที่ถูกต้อง ไม่ควรเป็นข่าวจริง แต่ถ้าข่าวนั้นก่อให้เกิดกุศล เกิดความรู้ที่ถูกต้อง ความรู้ที่จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงแล้ว ข่าวนั้นมีแนวโน้มเป็นข่าวที่ถูกต้องและเป็นข่าวจริง

(3) พิจารณาด้วยหลักการของปรโตโฆสะด้วยการสอบถาม ทวนความกับผู้รู้ท่านอื่นเป็นความเห็นที่สอง ความเห็นที่สาม ฯลฯ เพื่อการได้รับข้อมูลหรือความเห็นเพิ่มเติม

(4) ใช้ประสบการณ์ชีวิตที่ได้สะสมมาตลอดชีวิตช่วยถ่วงกรอง ข่าวสารนั้น ๆ พิจารณาร่วมกับข้อมูลและความเห็นที่ได้มาจากการโยนิโสมนสิการและปรโตโฆสะตามข้อ (2) และข้อ (3) อีกครั้งหนึ่ง ก่อนการตัดสินใจว่า ข่าวนั้นเป็นข่าวจริงหรือข่าวลวง

เอกสารอ้างอิง

- “ก.ดิจิตล์ฯ ตั้งศูนย์ Fake News Center ภายใน 3 เดือน เน้นสื่อสารเตือน
ข่าวลวง-ภัยพิบัติ”. (2561). *WorkpointNews*. สืบค้น 12 ตุลาคม 2562.
จาก <https://workpointnews.com/2019/07/31/fakenews-center/>
- ดับฝันคนรอหนาว อุตุฯ แจงข่าวลวง อุณหภูมิลดฮวบ. (2561). สืบค้น
11 ตุลาคม 2562. *ไทยรัฐออนไลน์*. จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/1440135>
- ทีมข่าวเฉพาะกิจ. (2561). *ย้อนรอยคดีโจนส์ ทาวน์ ศรีราชา สร้างโศกนาฏกรรม
ฆ่าตัวตายหมู่ 909 ศพ*. *ไทยรัฐออนไลน์*. สืบค้น 11 ตุลาคม 2562,
จาก <https://www.thairath.co.th/content/873322>
- พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาส อินทปญโญ). (2549). *ปัญหาแห่งมนุษยภาพ*.
กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ ไชยา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2558). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*.
(พิมพ์ครั้งที่ 41). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย
ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- “สาเหตุ...ต้มยำกุ้ง” วิฤตการณ์ทางการเงิน. (2561). *Stock2morrow*.
สืบค้น 12 ตุลาคม 2562. จาก <https://www.stock2morrow.com/article-detail.php?id=1034>

Ashley Westerman National Public Radio Inc. (NPR). (October 2, 2019 4:32 PM ET). *'Fake News' Law Goes Into Effect In Singapore, Worrying Free Speech Advocates*. สืบค้น 11 ตุลาคม 2562. จาก <https://www.npr.org/2019/10/02/766399689/fake-news-law-goes-into-effect-in-singapore-worrying-free-speech-advocates>